

De muntvondst van de Ossenmarkt

Jan C. van der Wis

De vindplaats

Benoorden de Boteringepoort, die blijkens archivalia al in enigerlei vorm vóór 1338 aanwezig moet zijn geweest¹, lag vanaf 1574 een rondeel, een vooruitgeschoven aardwerk voor de poort. Dit rondeel was omgeven door een gracht die in verbinding stond met de stadsgracht. Deze stadsgracht werd in de twintiger jaren van de 16e eeuw gegraven ter vervanging van de middeleeuwse gracht die iets zuidelijker lag. De tegenwoordige onderdelen van de diepenring, Lopende diep en Spilsluizen, zijn op de plaats van de 16e-eeuwse gracht aangelegd. Als gevolg van de grote, vijfde uitleg van de stad, die plaatsvond in de periode 1607-1624, werden de verdedigingswerken naar het noorden en oosten toe verlegd en verloren Boteringepoort en rondeel als primaire verdedigingswerken hun functie. Vanaf circa 1620 werd de rondeelgracht gedempt, eerst gedurende korte tijd met stadsafval (mest, tuinafval, huisvuil, enz.) en vervolgens met vooral van het rondeel afgegraven grond en aldus op het niveau van de omgeving gebracht. Rond het terrein van het voormalige verdedigingswerk werden in carré-vorm huizen gebouwd en ontstond er een rechthoekige open ruimte, de Ossenmarkt, die vanaf 1630 een marktfunctie kreeg en die doorsneden werd door de Nieuwe Boteringestraat. Het westelijke deel werd in 1890 ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het daar sinds 1809 gevestigde 'Instituut voor Doofstommen' naar de stichter ervan Guyotplein genoemd. Oud-Groningers bleven echter van 'beplante Ossenmarkt' spreken. Het oostelijke deel bleef als voorheen Ossenmarkt heten en zijn marktfunctie tot 1950 behouden.

Vondstomstandigheden en samenstelling van de muntvondst

In 1996 werden onder de Ossenmarkt opgravingen verricht die voorafgingen aan de bouw van een parkeergarage. Het bodemonderzoek leverde, naast een groot aantal stedenbouwkundige gegevens en gebruiksvoorwerpen, zowaar ook een gesloten vondst van 21 zilveren munten op. De vondst, een kluitje aaneengekoekte munten dat al snel uiteenviel², werd op 7 november door een medewerker van de Stichting Monument en Materiaal met behulp van een metaaldetector opgespoord in een laag stadsafval in de wand van een opgravingsput in de voormalige rondeelgracht. De munten werden door de Stichting M&M gereinigd. De vondst bestaat uit:

- 14 flindriche van de Oost-Friese graven Edzard II en Johan (1566-1591), 7 × 1584 en 7 × 1585;

1. Blok 1899, nr. 354, vredesbepalingen van 1338. De Vries 1946, II.

2. Zie de afbeelding op p. 10 in *Hervonden Stad* 1997.

- 1 stuk van 2 realen z.j. van Filips II (1555-1598), geslagen te Sevilla, Spanje;
- 1 roosschelling 1601 van het landschap West-Friesland;
- 5 plakken 1609 van de stad Groningen.

De laatste vormen de sluitmunten, zodat de muntschat in 1609 of kort daarna moet zijn bijeengebracht. Deze veronderstelling wordt gestaafd door de uitzonderlijk goede conservering van de plakken die nauwelijks enige tekenen van slijtage vertonen. Het is onduidelijk of de muntschat bij werkzaamheden ter plaatse (circa 1620) is verloren of rond 1609 in huisvuil is terechtgekomen en circa 1620 met het stadsafval werd aangevoerd. Waarschijnlijk is het laatste het geval. Helaas werden van een omhulsel, mogelijk een linnen zakje dat volledig is vergaan, geen sporen meer aangetroffen.

De samenstelling van de vondst met zoveel flindriche is uiterst merkwaardig en roept de nodige vragen op. Volgens het vondstarchief van het Koninklijk Penningkabinet te Leiden is in de provincie Groningen nimmer een muntvondst van een vergelijkbare samenstelling gedaan. Wel zijn van enkele opgravingen in de stad enkele los gevonden flindriche uit 1585 bekend³.

Waarde en koopkracht van de muntvondst

Een vraag die altijd wordt gesteld, is welke waarde de hoeveelheid munten had op het ogenblik, waarop het geld werd bijeengebracht en wat men ervoor kon kopen. Welnu, uitgedrukt in rekeneneenheden van die tijd, brabantse stuivers van 8 plakken of duiten (1 carolusgulden = 20 stuivers), bedroeg de waarde:

1 roosschelling à 6 stuivers	6 stuiver
14 flindriche à 2½ stuivers	35 stuiver
5 plakken à 1/8 stuiver	5/8 stuiver
2 realen à 11 stuivers 6 duiten	11 6/8 stuiver
totaal	53 3/8 stuiver

ofwel 2 gulden 13 stuiver 3 duiten. Voor die tijd een niet onaanzienlijk bedrag om kwijt te raken, als we weten, dat in de 17e eeuw de lonen in de industrie voor een (zeer lange) werkdag in de buurt van een gulden lagen en dat ongeschoold werk met slechts 12 stuiver per dag werd betaald⁴.

De koopkracht van de stuiver, die we onder geen beding mogen vergelijken met de tegenwoordige, was aanzienlijk. Een paar prijzen van omstreeks 1625 illustreren wat men voor de gevonden munten kon kopen⁵:

een roggebrood van 12 pond	10 stuiver
een pond (riet)suiker	12 stuiver
een pond boter	4 stuiver
een kaas van 4 pond	8 stuiver
een appel	1/8 stuiver
een ei	1/8 stuiver
een tinnen schaal	28 stuiver
een tinnen lepel	2 stuiver
een schaal van gekleurd aardewerk	2 stuiver
twee aardewerken pijpenkoppen	3/8 stuiver
een paar schoenen	28 stuiver

3. Waagstraat, vondstdatum 25-11-1994, vondstnr. 568/2; Schoolholm, vondstdatum 22-03-1991, vondstnr. 62.

4. Van Beek 1984, 114.

5. Van Beek 1984, 114.

De muntsoorten

a. de Oost-Friese flindriche

Tweederde van de Ossenmarkt vondst bestaat uit Oost-Friese flindriche die in Groningen bekend waren als ‘Embder dre stuvers’, ‘Embder flabben’, ‘vlinderkens’ of ‘flinders’. Over die vlinderkens is in deze provincie nogal wat te doen geweest. Opmerkelijk daarbij is, dat het verhaal van de vlinderkens juist in de stad Groningen begon, toen daar in 1561 een dubbele jager van 4 Groninger stuivers werd ingevoerd en die, naar het uiterlijk - relatief groot en dun - in de volksmond en vervolgens ook in de officiële stukken al gauw de naam ‘flabbe’ kreeg (vergeelijk flap in flaphoed en flapoor). Wie de benaming heeft uitgevonden zal wel altijd onbekend blijven, maar men zou zich kunnen voorstellen dat er ooit een Groninger is geweest, die voor het eerst zo’n munt in handen kreeg en bij het zien daarvan heeft uitgeroepen “das mie joa ook ’n flabbe!!”

In de stad hanteerde men in de tweede helft van de 16e eeuw een muntstelsel dat afweek van dat in de overige Nederlandse gewesten. Tot kort na de Reductie van 1594 was 1 Groninger stuiver onderverdeeld in 6 plakken of duiten. De stadsregering had er echter wel voor gezorgd, dat het stedelijke muntstelsel aansloot op dat van de andere gewesten, waar men rekende in brabantse stuivers van 8 duiten. De Groninger stuiver was equivalent aan 3/4 bourgondische of brabantse stuiver.

Het samengaan van stad en Ommelanden in één provincie leidde ertoe, dat het stedelijke muntstelsel werd aangepast aan dat in de rest van ons land. De stuiver gold voortaan 8 plakken of duiten. De flabbe kon nu voor 4 brabantse stuivers circuleren. De beeldenaars van de flabben van na de Reductie ondergingen nauwelijks wijzigingen ten opzichte van de exemplaren die ervoor waren uitgegeven. Oude en nieuwe flabben circuleerden naast elkaar voor dezelfde waarde.

Afb. 1. Groningen, dubbele jager of flabbe 1580, zilver, coll. J.C. van der Wis. Foto: Jaap Buist.

Op de voorzijde van de flabbe staat binnen een vierpas een rijkelijk met bladornamenten versierd wapenschild waarin een dubbele of rijksadelaar met het stedelijke dwarsbalkschild op de borst, het geheel geplaatst op een lang - dat wil zeggen tot aan de rand reikend - gevoet kruis. Het opschrift, in het Latijn en afgekort, luidt: “*moneta nova civitatis Groningensis*”, “nieuwe zilveren munt van de stad Groningen”.

Op de keerzijde zien we een kort gebloemd kruis met in het hart het stedelijke dwarsbalkschild in een vierpas. Het opschrift, een devote spreuk die is ont-

leend aan Psalm 113:2, luidt: "*sit nomen Domini benedictum*", "gezegend zij de naam des Heren". Ook dit opschrift is weer in het Latijn gesteld en afgekort.

Bij invoering van de flabbe was het gewicht vastgesteld op 4,7 gram en het zilveragehalte op 0,500. Het gehalte aan fijn zilver bedroeg 2,35 gram. Als gevolg van inflatie werd in 1593 het gewicht verlaagd naar 4,36 gram en in 1598 werden gewicht en gehalte gewijzigd in resp. 4,08 gram en 0,493⁶.

De flabben, die in het dagelijkse betalingsverkeer een tussenvorm waren tussen het grote geld (gouden guldens, zilveren daalders, etc.) en het kleine geld (dubbeltjes, stuivers en onderdelen van de stuiver), vormden al vrij snel een geliefd betaalmiddel. Tot aan de voorlopige sluiting van de stadsmunt in 1649 - tussen 1690 en 1693 was de stadsmunt voor het laatst actief - zijn flabben, zij het met korte of langere onderbrekingen, gemunt.

In Oost-Friesland werd omstreeks 1560 binnen het daar geldende rekensysteem de 'dicker Penning' ingevoerd, die in waarde gelijk was aan 6 brabantse stuivers. Volgens dat rekensysteem kwamen 36 brabantse stuivers overeen met 1 (gouden) arendsgulden van 15 Krummstert of 60 Witten⁷.

In 1564 werd in Oost-Friesland naar het voorbeeld van de Groninger flabbe de 'halber dicker Penning' van 5 Witten of 3 brabantse stuivers geïntroduceerd⁸. Op de voorzijde van deze nieuwe munt staat het Oost-Friese grafelijke wapenschild met de harpij (heraldische vogel), dat evenals op de Groninger flabben, rijkelijk met bladornamenten is versierd, binnen een vierpas is geplaatst en op een lang gevoet kruis staat. De harpij werd door de Oost-Friezen blijkbaar aangezien voor een vlinder en werd in de volksmond al vrij snel 'flindrich' genoemd, wat afgeleid is van het plat-Duuts 'flinnerk'⁹. Het opschrift, in het Latijn, zegt dat het een nieuwe zilveren munt van de graven Edzard II en Johan betreft. Op de keerzijde staat, ook weer naar Gronings voorbeeld, een kort gebloemd kruis, maar met nu in het hart een wapenschild met een rijksadelaar in de vierpas. De devote spreuk erom heen luidt: "*da pacem Domine in diebus nostris*", "Heer, geef vrede in onze dagen"¹⁰. In 1583 werd de spreuk vervangen door naam en titel van keizer Rudolf II (1576-1612) en onder graaf Enno III (gest. 1625) door die van Ferdinand II (1619-1637)¹¹.

Met deze vormgeving leek de Oost-Friese driestruiver wel heel bedriegelijk veel op de Groninger flabbe en was hij duidelijk niet alleen voor circulatie in Oost-Friesland bestemd, maar zeker ook voor afzet in Groningerland!

Er zijn geen officiële stukken overgeleverd waaruit de muntvoet van de flindrich blijkt. Gewichtsanalyse van twaalf stukken leverde een gemiddeld gewicht op van 2,863 gram. Door rekening te houden met de slijtage werd dit herleid tot 2,998 gram. Het zilveragehalte heeft men kunnen bepalen op 0,503, zodat het gehalte aan fijn zilver van de flindrich op ongeveer 1,508 gram neerkomt¹², beduidend lager dan dat van de Groninger flabben. Het gewicht van de vlinderkens uit de Ossenmarkt vondst is gemiddeld 2,657 gram, ca. 0,2 gram minder dan de onderzochte stukken. Deze geringe afwijking kan veroorzaakt zijn door een grotere meetonnauwkeurigheid en slijtage der stukken.

6. Puister 1986, 45.

7. Kappelhoff 1982, 84.

8. Kappelhoff 1982, 174.

9. Ten Doornkaat Koolmann, trefwoord "Flinderke"; Kappelhoff 1982, 174.

10. Vgl. Ecclesiastes 50:24a. Kappelhoff 1982, nrs. 197; 198.

11. Kappelhoff 1982, nrs. 258-261; 344-346.

12. Kappelhoff 1982, 231; helaas zijn geen jaartallen genoemd.

Afb. 2. Oost-Friesland, Edzard II en Johan (1566-1591), flindrich 1585, Emden, zilver, Ossenmarkt, vondstnr. 63/15. Foto: Jaap Buist.

De flindriche vonden al vrij snel hun weg naar Groningerland. Ze konden probleemloos naast de Groninger flabben circuleren. Vanwege hun lagere gehalte aan fijn zilver is het niet ondenkbaar, dat zij goede munten uit de omloop verdreven en een zekere bedreiging voor de muntvoet vormden. Bovendien waren zij een geduchte concurrent voor de Stadsmunt. Naast andere redenen, zoals pogingen van de Staten Generaal om het aantal munthuizen in de Republiek te beperken, zijn de flindriche er mogelijk mede de oorzaak van geweest, dat in de periode 1601-1620 slechts één keer, namelijk in 1604, door de Stadsmunt een partij flabben is afgeleverd¹³.

Echte moeilijkheden ontstonden eerst, toen na de Reductie de Groninger flabben voor 4 brabantse stuivers gingen circuleren. De koers van de flindriche op drie stuivers brabantse werd niet veranderd. Dit koersverschil was aanleiding voor ongeoorloofde praktijken: opzettelijke verwisseling met de Groninger flabbe leverde een winst op van 1 stuiver. Steeds meer vlinderkens van nog bedenkelijker gehalte vonden dan ook hun weg naar Groningerland.

Om de vlinderkens tegen een in de ogen van het stadsbestuur redelijke koers tot de circulatie toe te laten, stelde de stadsregering de koers op 2½ stuiver brabantse. De afzetting hield zeker verband met de lage intrinsieke waarde van het vlinderken, maar de mogelijkheid is ook niet uitgesloten, dat de stadsregering de flabbe wilde beschermen en de concurrentiepositie van de stadsmunt ten opzichte van de grafelijke Munt te Emden wilde verbeteren.

In navolging van de stad besloten de Staten van Stad en Lande op 11 januari 1599 “*Alsoe Borgemesteren ende Raedt der Stadt Groningen all voer desen jaer de Embder flabben op derdehalff (= twee hele stuivers en de derde stuiver half) stuivers hebben gereduceert, ende daarop alnoch jegenwoordich gaen, is geresolviert dat dselve inde Ommelanden gelijkfalls niet hoeger ontfangen sullen worden*”¹⁴.

De afzetting op 2½ stuiver was kennelijk wat te rigoreus en kwam klaarblijkelijk niet overeen met de praktijk van alle dag, want op 18 februari 1600 maakte het stadsbestuur per openbare lastgeving bekend “*dat de Embder dre st(uver) penningen na desen dage voer een placke min als voorschreven wethgegeven ende ontfangen sullen worden*”¹⁵. De vlinderkens mochten nu dus tegen een koers van 2 stuiver 7 plak circuleren.

13. Puister 1986, 51.

14. Groninger Archiven, Resolutie Staten van Stad en Lande 11 januari 1599.

15. Groninger Archiven, Stadsplakkaat 18 februari 1600, GAG 12 r.v.R.

Op 1 september 1601 werd de koers met een plak verlaagd tot drie stuiver “*min een oertken*” (oord = kwart), ofwel 2 3/4 stuiver¹⁶. Op 27 mei 1602 werd de sanctie op overtreding van het koersvoorschrift bepaald, die luidde “*dat nemant Embder flabben [vliinderkens genoempt:] hoger moege geven end boeren als voer 3 brabantse stuvers (min) een oertken end dat bij gebernte straffe.*”¹⁷ Hij of zij zou gebrandmerkt worden!

Op 29 mei daaropvolgend maakte de stadsregering bekend, “*dat nemant de Embder flabben [vliinderkens vulgo genoempt:] neet duerder ofte hoger wethgeven ende geboert sullen moegen worden dan voer 3 stuvers brabantse min een oertken by arbitrale straffe*”¹⁸. De overtreder hing een gang naar de rechter boven het hoofd. Het bleek echter vechten tegen de bierkaai. De Staten van Stad en Lande hadden hun koers van 1599 niet herzien, waardoor de vlinderkens naar de stad vloeiden waar ze formeel een oordje meer waard waren. In de praktijk gingen ze bijna algemeen voor de volle waarde van 3 stuivers brabantse van hand tot hand. Op 13 april 1603 schrijven burgemeesters en raad namelijk, dat “*de oistfriessche dre stuver stucken in groeten antal ende heepich* (Duits ‘häufig’ = talrijk) *hyr tho lande ingevoerd worden ende vast gemeenlick ganck ende gane nhemen up dre brabantse stuver vul*”.

Voorts wordt gezegd, dat daaruit “*groet ondeugt ende ongeriff voer de provincie sal willen ontstaen*”, het goede geld uit de circulatie moet worden onttrokken als deze situatie nog langer voortduurt en dit de heren burgemeesters eigenlijk wel tot het nemen van maatregelen dwingt. Onmiskenbaar klinkt in het stuk ook iets van teleurstelling door over het beleid van de Staten dat in hun ogen te weinig tegen de vlinderkens deed. De bevolking werd nogmaals bevolen de vlinderkens niet hoger dan voor 2 3/4 stuiver aan te nemen of uit te geven en dat gedurende de periode van twee weken, waarna ze “*gantzlicken verboeden syn by verboorte vanden gelden soe emants bevonist worde wtgegeven ofte oock ontfangen thebben*”¹⁹.

Het verbod had kennelijk niet het gewenste resultaat de vlinderkens uit de stedelijke geldcirculatie te verdrijven, reden waarom het ruim één jaar oude verbod op 5 mei 1604 in praktisch dezelfde bewoordingen nog eens wordt herhaald²⁰. Bij die gelegenheid werd de strafmaat op overtreding verhoogd.

Het is niet uitgesloten, dat dit tweede verbod tot gevolg had, dat er weer vlinderkens terug naar het platteland vloeiden en daar waarschijnlijk voor een hogere koers dan de door de Staten toegestane 2 1/2 stuiver in betaling werden gegeven en ontvangen. Hoe het ook zij, op 6 april 1606 gelastten Gedeputeerde Staten nogmaals de “*ingesetenen, om de Embder drie stuvers penningen, ofte vliinderckens niet hoeger te ontfangen, ende uuyt te geven als tot twee stuvers ende een halff*” en verwijzen naar hun eerdere besluit (van 11 januari 1599)²¹.

Het beleid van de stadsregering en dat van de Staten van Stad en Lande lagen duidelijk nog steeds niet op één lijn. Waar de stad de vlinderkens verbood, liet de Provincie ze toe. De stad moest uiteindelijk bakzijl halen en de vlinderkens toch in de circulatie accepteren; op 21 juli 1606 verordonneert de stadsregering “*dat die Embder dre stuvers penningen vlinnderkens genoempt niet hoger als tot derdehalve stuver onntfanngen end wtgegevenn soelen worden by verboorte des gelldes hoe voele dys oock wesen moege*”. Overtreders zullen “*arbitralick na gelegenheyt gemulthiert (= lijf-*

16. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 1 september 1601, GAG 12 r.v.R.

17. Groninger Archieven, Rechterlijke Archieven IIIa, 27 mei 1602.

18. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 29 mei 1602.

19. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 9 oktober 1606, GAG 12 r.v.R.

20. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 5 mei 1604, GAG 12 r.v.R.

21. Groninger Archieven, Plakkaat Staten van Stad en Lande, 6 april 1606, RAG, SA 459.

straf ondergaan) ende gestraffet worden". Typierend voor de gevoelens van de stadsregering is de aantekening in de marge van de ordonnantie: "*Emd. flinders op 2¹/₂ st.b. geduld*"²². Op 9 oktober daaropvolgend werd de koers van 2¹/₂ stuiver nog eens bevestigd²³.

Aan de commotie rond de vlinderkens was daarmee een einde gekomen. In de gehele provincie werd het vlinderken geduld tegen één en dezelfde koers die een halve stuiver lager lag dan in Oost-Friesland, waardoor verwacht mocht worden dat een niet onaanzienlijk deel van de vlinderkens naar onze oosterburen zou afvloeien en de gerezen problemen zich vanzelf wel zouden oplossen.

Opzettelijke verwisseling uit winstbejag van Emders flabben met de stad Groninger flabbe werd waarschijnlijk gerekend tot de persoonlijke verantwoordelijkheid van de bedrieger en werd geacht voor rekening te komen van de onoplettende ontvanger.

b. het Spaanse 2-realenstuk

Na de verovering door de Spanjaarden van grote delen van Midden- en Zuid-Amerika werden grote hoeveelheden daar gedolven of geroofd zilver naar Spanje verscheept en van daaruit naar elders uitgevoerd. Volgens Spaanse wetgeving uit circa 1570 moest al het uitgevoerde zilvergeld worden gestempeld. Dit gebeurde met het koninklijke wapen en aanvankelijk het wapen van Castilië-León, later met de zuilen van Hercules. De technische afwerking van de Amerikaanse stukken was zeer primitief, omdat zij voor het merendeel bestemd waren om tot grondstof te dienen voor de muntvervaardiging in Europese munthuizen. Omdat de Spaanse munthuizen in Amerika de verwerking van al het zilver niet aankonden, werden ook de munthuizen in Spanje ingeschakeld om daar zilver tot stukken van 8 realen (de zgn. Spaanse matten) en deelstukken van 4, 2 en 1 realen te vermunt.

In de Noordelijke Nederlanden werd het Spaanse zilver onder meer verwerkt tot leeuwendaalders, Nederlandse rijksdaalders, dukatons of zilveren ridders en zilveren dukaten en in de Zuidelijke Nederlanden tot dukatons en patagons. De leeuwendaalders gingen o.a. naar de Levant, de Nederlandse rijksdaalders en patagons naar Midden- en Oost-Europa, de dukatons naar Zuidoost-Azië en de zilveren dukaten naar het Oostzeegebied.

Soms was de export zo groot, dat voor het binnenland onvoldoende zilvergeld overbleef, reden waarom de ruwe Spaanse stukken zo in omloop werden gegeven, soms voorzien van een instempeling of kloppom om ze voor de circulatie geschikt te maken en van een officiële waarde te voorzien²⁴.

Op 5 januari 1595 bepaalde de stadsregering de koers van de Spaanse reaal van achten op 44 stuiver brabantse²⁵; op 14 april 1596 werd de koers opgetrokken naar 45 stuiver²⁶, een koers die enkele decennia gehandhaafd kan worden.

Met name de Spaanse stukken van ruwe makelij waren gemakkelijk te snoeien zonder dat het zo op het oog opviel. Maar ook min of meer ronde munten werden door de snoeiers niet ontzien. De stadsregering had op aanschrijving van de Staten Generaal op 28 november 1594 haar ingezetenen verboden "*dat nemant enige golden offt sulveren penning gesneden, gebroken, gewasschen, geschroeyth,*

22. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 21 juli 1606, GAG 12 r.v.R.

23. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 9 oktober 1606, GAG 12 r.v.R.

24. Van der Wis 1986,

25. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 5 januari 1595, GAG 12 r.v.R.

26. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 14 april 1596, GAG 12 r.v.R.

Afb. 3 . Gestempelde Spaanse matten, v.l.n.r.: Mexico, 8 realen (1621-1665), Mexico-stad, zilver, geklopt met het Gulden Vlies (links boven) door de Spaans-Bourgonische Nederlanden, 1652; Mexico, 8 realen 1732, Mexico-stad, zilver, geklopt door Sumenep (sultanaat op het eiland Madura), eind 18e-/eerste kwart 19e eeuw; Bolivia, 2 realen (1700-1746), Potosi, zilver, geklopt door Costa Rica, 1846. Coll. J.C. van der Wis. Foto's: Jaap Buist.

*gelappt, genageltt, gesondertt offte anderssins niet synde van hoere behoerlycke gewichte wuthgeven offte ontfangen sal op de verbeurte van t selve penning*²⁷.

De straf weerhield de snoeiers niet door te gaan met hun werk. Daarnaast werden door enkele Spaanse munthuizen soms te lichte stukken aangeboden. Daarom werd op 22 februari 1616 de bevolking aangezegd geen *“achtendelen vann spansche realen to ontfangen noch uth tho geven anders als up de behoerlyke gewichte by verbeurte des geldes end arbitrale straffe”*²⁸.

Er zat voor de burgers weinig anders op dan bij transacties elk Spaans of ander geldstuk nauwkeurig te bekijken en/of te wegen.

Het 2-realenstuk uit de Ossenmarktvondst is zo'n stuk van ruwe makelij en blijkens het gewicht niet gesnoeid. De stedelijke wetgeving geeft aan, dat de Spaanse stukken hier in de circulatie voorkwamen.

c. de West-Friese rooschelling

Een rooschelling is een zilveren munt van 6 stuivers met op de voorzijde het gekroonde provinciewapen en op de keerzijde een rijk versierd bloemvormig kruis waaraan de munt zijn naam dankt. De rooschelling werd door de provincie Holland ingevoerd in 1601 en is tot 1683 met grote onderbrekingen en soms slechts gedurende één jaar geslagen door de provincies Gelderland, Overijssel, Utrecht en Zeeland, door de stad Deventer (op de vz. een gekroond wapen met de rijksadelaar) en door het landschap West-Friesland (op de vz. het gekroonde landschapswapen). In West-Friesland was sinds 1586 een filiaal van de Hollandse Munt werkzaam die werd beheerd door de steden Hoorn, Enkhuizen en Medemblik. De West-Friese Munt was van 1586-1604 te Hoorn gevestigd, vervolgens 1604-1665 afwisselend in Hoorn en Enkhuizen en tenslotte sedert 1665 om beurten voor 10 jaar in elk der drie steden. De Munt werd in 1796 door Holland overgenomen²⁹. De rooschelling uit de Ossenmarktvondst is geslagen in Hoorn en mocht in de gehele Republiek circuleren, dus ook in Groningen.

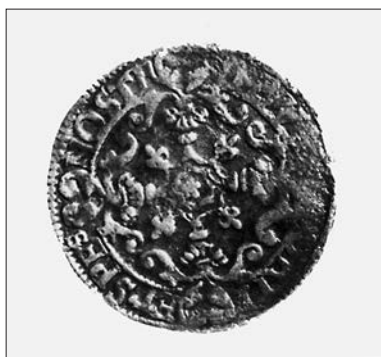
27. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 28 november 1594, GAG 12 r.v.R.

28. Groninger Archieven, Stadsplakkaat 22 februari 1616, GAG 12 r.v.R.

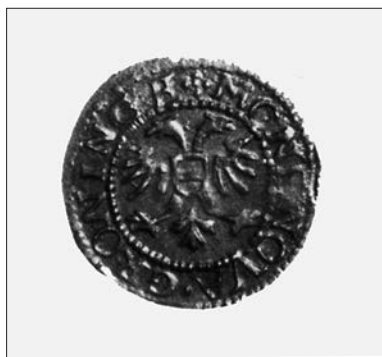
29. Van Gelder 1980, 197.

Afb. 4. Spanje, 2 reales (1556-1598), Sevilla, zilver, Ossenmarkt, vondstnr. 63/21. Foto: Jaap Buist.

Afb. 5. West-Friesland, rooschelling 1601, zilver, Ossenmarkt, vondstnr. 63/1. Foto: Jaap Buist.

Afb. 6. Groningen, plak 1609, zilver van zeer laag gehalte, Ossenmarkt, vondstnr. 63/6. Foto: Jaap Buist.

d. de plakken

Plakken van het type uit de Ossenmarktvondst zijn door de stadsmunt geslagen vanaf 1560; aanvankelijk had de dubbele adelaar op de voorzijde het stedelijk dwarsbalkschild tussen de poten, maar vanaf 1600 draagt de rijksadelaar het schild op de borst. Waar elders in de Republiek in de 17e eeuw de duiten al hoofdzakelijk van koper werden gemaakt, bleven de plakken tot 1649 licht zilverhoudend.

In 1609 kreeg muntmeester Hans thom Bussche toestemming om voor 50 mark plakken te slaan. Aangezien er 208 plakken op een trooise mark gingen³⁰,

30. Groninger Archiven, Resolutie Raad van Groningen 11 juli 1609.

is de oplage in 1609 10.400 stuks geweest. Daarvan zitten er thans nog zoveel in verzamelingen, dat ze niet echt zeldzaam zijn. Buiten de vijf plakken uit de Ossenmarkt vondst zijn bij archeologisch onderzoek in de stad nog enkele plakken 1609 aangetroffen³¹.

Slot

Een vraag die ons blijft bezighouden is, wie de eigenaar van de munten was en wat de beweegredenen voor de merkwaardige samenstelling van zijn geldvoorraadje zijn geweest.

Was het iemand met de duistere bedoeling om uit kwalijk winstbejag Groningers vlinderkens in handen te stoppen in plaats van Groninger flabben van 4 brabantse stuivers? Was het een arbeider uit Oost-Friesland die hier de flindriche verzamelde om ze bij terugkeer daar met winst uit te geven? Nam hij alles, zoals Spaanse realen, West-Friese schellingen en Groninger plakken, maar in betaling aan bij het slijten van zijn flindriche of gebruikte hij ze voor de aankoop ervan?

Wat de beweegredenen van de eigenaar ook waren, zijn geld voert ons in ieder geval, na bijna vier eeuwen verborgen te zijn geweest, terug naar een interessante periode waarin de stad zich sterk uitbreidde en een grote bloei beleefde. Bovendien levert zijn bezit een voor numismaten interessant aantal tot nu toe onbekende stempelvarianten van Oost-Friese flindriche op.

Met dit artikel heb ik een belofte aan stadsarcheoloog Gert Kortekaas ingelost³². Rest mij om het personeel van de Groninger Archieven te bedanken voor de voorkomende wijze waarop zij mij bij mijn onderzoekingen behulpzaam zijn geweest.

Literatuur

- Beek, B. van, H. Jacobi en M. Scharloo, *Geld door de eeuwen heen, geschiedenis van het geld in de Lage Landen*. Amsterdam, 1984.
- Blok, P.J. e.a. (red.), *Oorkondenboek van Groningen en Drente*, 2 dln., Groningen, 1986, 1899.
- Doornkaat-Koolmann, ten, *Wörterbuch der ostfriesischen Sprache*, 3 dln., Norden, 1879-1894.
- Gelder, H.E. van, *De Nederlandse munten*. Utrecht, Antwerpen, 7e dr. 1980.
- Kappelhoff, A., *Die Münzen Ostfrieslands*. Aurich, 1982.
- Kortekaas, G.L.G.A., "Archeologie in 1996" in: *Hervonden stad 1997*, Groningen 1997, 6-17.
- Puister, A.T., "Groningse stedelijke munten" in: *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 73, 1986, 5-72.
- Vries, W. de, *Groninger plaatsnamen*. Groningen, 1946.
- Wis, J.C. van der, "Catalogus van kloppen", in: Beek, E.A.J. van e.a., *Encyclopedie van munten en bankbiljetten*. Houten, 1986.

NB: een gedetailleerde beschrijving van de gevonden munten kan men bij de Stichting M&M of bij de auteur opvragen.

31. Ossenmarkt II, vondstdatum 5-1-1998, vondstnr. 154/15; idem, vondstdatum 7-1-1998, vondstnr. 154/22.

32. Kortekaas 1997, 11.